

CZY DO NASZYCH SAMOCHODÓW TANKUJEMY GŁÓD?

EUROPEJSKA POLITYKA
ENERGETYCZNA SZANUJĄCA
PRAWO DO ŻYWNOCİ

Propozycje
dla parlamentarzystów
z Unii Europejskiej
i krajów AKP

KAMPANIA
WYŻYWIĆ ŚWIAT

© Lonnie Bradley

CZY DO NASZYCH SAMOCHODÓW TANKUJEMY GŁÓD?

Agropaliwa były początkowo przedstawiane jako rozwiązanie mające pomóc w walce ze zmianami klimatu (str. 3). Jednakże coraz więcej głosów zwraca uwagę na ich negatywne konsekwencje: zawłaszczanie ziemi kosztem drobnych rolników w krajach Globalnego Południa (str. 4-5), rosnące ceny produktów rolnych (str. 6-7) itp. Ponadto, czy europejska polityka promująca agropaliwa jest faktycznie tak korzystna dla środowiska, jak twierdzą niektórzy (str. 8)? Wreszcie, czy jest ona zgodna ze zobowiązaniami Unii Europejskiej w zakresie spójności polityki na rzecz rozwoju oraz poszanowania praw człowieka (str. 9-10)? Co należy zrobić, aby nie tankować już głodu do baków naszych samochodów (str. 11)? W tej publikacji staramy się odpowiedzieć na wszystkie te pytania. Na kilka miesięcy przed ogłoszeniem przez Komisję Europejską raportu oceniającego wpływ europejskiej polityki agropaliwowej na bezpieczeństwo żywnościowe i przed jej przegładem w 2014 roku, nasza publikacja jest także zachętą do działania.

© AF Taisne

WIĘCEJ INFORMACJI

O GLOBALNYCH TEMATACH ROLNICZYCH I ŻYWNOŚCIOWYCH:

- Centrum zasobów ALIMENTERRE:
www.alimenterre.org
- Kampania WYŻYWIĆ ŚWIAT:
www.globalnepoludnie.pl/wyzywic-swiat

O AGROPALIWACH I BEZPIECZEŃSTWIE ŻYWNOŚCIOWYM:

- ActionAid International:
www.actionaid.org/tags/211/116
Zobacz zwłaszcza raport „Fuel for Thought”, kwiecień 2012 r.
- Friends of the Earth Europe:
www.foeeurope.org/agrofuels
- Europafrica, raport „(Bio)fueling Injustice?”, 2011 r.:
www.europafrica.info/en/publications/biofueling-injustice

O PRAWIE DO ŻYWNOŚCI:

- Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. prawa do żywności:
www.srfood.org
Ma opublikować raport na temat agropaliw w 2012 r.
- FIAN:
www.fian.org

O SPÓJNOŚCI POLITYKI NA RZECZ ROZWOJU:

- CONCORD:
<http://coherence.concordeurope.org>

AGROPALIWA: ENERGIA ZDESPEROWANYCH?

Walka ze zmianami klimatu, zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych, poszukiwanie nowych źródeł energii w związku z wyczerpywaniem się rezerw ropy... W obliczu

tych wszystkich wyzwań konieczne są pilne działania! Agropaliwa były przedstawiane jako rozwiązanie dające nadzieję w zmaganiach z tymi zagrożeniami. To „zielone” paliwo miało dać odpowiedź na nasze problemy z zaopatrzeniem, jednocześnie chroniąc środowisko.

Czym są agropaliwa?

Agropaliwa (niesłusznie nazywane „biopaliwami”) są produkowane na bazie surowców rolnych. Należą do nich głównie etanol, otrzymywany ze zbóż (np. kukurydzy, pszenicy), buraków lub trzciny cukrowej, oraz biodiesel, wytwarzany z roślin oleistych (np. rzepaku, jatrofy, palmy olejowej, soi, słonecznika). Pierwszy rodzaj jest dodawany do benzyny, a drugi do oleju napędowego.

Są to tak zwane agropaliwa pierwszej generacji. Trwają także badania nad agropaliwami drugiej generacji, na bazie odpadów roślinnych (np. łodyg pszenicy lub kukurydzy) albo specjalnie uprawianych w tym celu roślin (np. topola), a nawet trzeciej generacji (np. z alg). Nie jest jednak jeszcze pewne, czy ich komercyjne wykorzystanie będzie opłacalne. Ponadto, produkcja niektórych z nich może wiązać się z takimi samymi zagrożeniami społecznymi lub środowiskowymi, jak w przypadku agropaliw pierwszej generacji.

Agropaliwa określa się mianem przemysłowych, gdy ich intensywną produkcją zajmują się przedsiębiorstwa w ramach monokulturowych upraw na wielką skalę. Należy je odróżniać od zrównoważonych agropaliw produkowanych lokalnie na małą skalę w gospodarstwach rodzinnych. W tym przypadku mogą one stanowić nowe źródła dochodów dla lokalnej ludności i poprawiać jej dostęp do energii (1,5 miliarda ludzi na świecie nadal nie ma dostępu do elektryczności¹). W tej publikacji będziemy zajmować się jedynie agropaliwami przemysłowymi.

Europejska polityka agropaliwowa

Unia Europejska (UE) zapoczątkowała swoją politykę agropaliwową w 2003 roku. W 2009 roku została ona wzmożona poprzez przyjęcie dyrektywy w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (ang. Renewable Energy Directive – RED). Cel tej dyrektywy jest godny pochwały: do 2020 roku 20% energii zużywanej w Europie powinno pochodzić ze źródeł odnawialnych. W sektorze transportowym odsetek ten został ustalony na poziomie 10%, głównie w postaci agropaliw.

W 2008 roku udział agropaliw w ogólnym zużyciu benzyny i oleju napędowego w europejskim transporcie wynosił 3,3%². Aby potroić tę wartość do 2020 roku, UE będzie musiała nie tylko wypłacać kosztowne dotacje zachęcające do produkcji i wykorzystywania agropaliw, ale także uciec się do ich masowego importu. Według szacunków Instytutu Europejskiej Polityki Ochrony Środowiska (IEEP)³, do 2020 roku biodiesel będzie stanowił 72%, a etanol 28% wykorzystywanych agropaliw, z czego odpowiednio 41% i 50% będzie pochodzić z importu.

Cel 10% jest zatem coraz mocniej kontestowany. Czy lek nie okazuje się gorszy od choroby, którą miał zwalczać? Czy agropaliwa rzeczywiście okazują się źródłem „zielonej” energii przyjaznym ludziom i środowisku?

¹ UNDP/WHO, *The Energy Access Situation in Developing Countries*, listopad 2009 r.

² Monique Munting, *Impact de l'expansion des cultures d'agrocultures dans les pays en développement*, grudzień 2010 r., str.12. Raport przygotowany dla administracji belgijskiej.

³ Institute for European Environmental Policy, *Anticipated Indirect Land Use Change Associated with Expanded Use of Biofuels and Bioliqids in the EU: An Analysis of the National Renewable Energy Action Plans*, listopad 2010 r.

ZAGROŻENIE: ZIELONA POWÓDŹ!

ZIEMIE ZALANE AGROPALIWAMI

Światowa produkcja „zielonego” paliwa rośnie w błyskawicznym tempie, a przyczynia się do tego m.in. europejska polityka energetyczna. Międzynarodowa Agencja Energetyczna (IAE) podaje, że w latach 2000-2010 produkcja agropaliw zwiększyła się aż o 625%, z 16 do 100 miliardów litrów⁴. Taki poziom produkcji wymaga coraz większej ilości ziem uprawnych. Według danych Programu Środowiskowego Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNEP), w latach 2004-2008 powierzchnia ziem przeznaczonych pod uprawy roślin na agropaliwa niemalże się potroiła, wzrastając z 13,8 do 35,7 milionów hektarów⁵. Jeśli ta tendencja się utrzyma, IAE szacuje, że do 2040 roku będzie potrzebnych 100 milionów hektarów⁶!

Opublikowany w styczniu 2012 roku raport⁷, który został przygotowany wspólnie przez naukowców, organizacje międzynarodowe i podmioty społeczeństwa obywatelskiego, wskazuje, że agropaliwa są główną przyczyną masowego wykupu ziem, określanego często terminem „zawłaszczanie ziemi” (ang. „land grabbing”), które odbywa się z naruszeniem praw człowieka⁸. W latach 2001-2011 liczba tych transakcji znacząco wzrosła i mogła dotyczyć nawet 203 milionów hektarów, czyli prawie 4 razy więcej niż wynosi powierzchnia Francji. Afryka jest kontynentem najbardziej dotkniętym tym zjawiskiem. We wspomnianym raporcie przeanalizowano transakcje dotyczące 71 milionów hektarów. Ich najważniejszym motywem jest produkcja agropaliw: dotyczy to 40% transakcji na świecie i 66% na samym kontynencie afrykańskim. A jest to przecież region świata najmocniej dotknięty brakiem bezpieczeństwa żywnościowego, gdyż co trzeci mieszkaniec Afryki Subsaharyjskiej cierpi głód⁹.

Argument, że jest wystarczająco dużo niezajętych ziem, by wytwarzanie agropaliw nie szkodziło produkcji żywności jest fałszywy. Te tereny odgrywają często niezbędną rolę, pozwalając najuboższym społecznościom pozyskiwać z nich np. owoce, zioła lecznicze lub drewno. Nieprawdą jest też twierdzenie, że agropaliwa otrzymywane są głównie z upraw na mało żyznych ziemiach, podczas gdy bogatsze gleby są zarezerwowane dla produkcji żywności. Aby przynosić zyski, agropaliwa potrzebują żyznych gleb, zapewniających wysoką produktywność¹⁰.

© JM Rodrigo

Także Unia Europejska jest ważnym producentem surowców do produkcji agropaliw, w szczególności rzepaku. Część ziem zajętych przez te uprawy służyło kiedyś produkcji żywności dla ludzi lub zwierząt. Obecnie żywność ta musi być importowana, co przyczynia się do pogłębiania problemu zawłaszczania ziemi.

⁴ International Energy Agency, *Technology Roadmap: Biofuels for Transport*, 2011 r., str. 11.

⁵ UNEP, *Towards Sustainable Production and Use of Resources: Assessing Biofuels*, 2009 r.

⁶ International Energy Agency, op. cit., str. 25 i 26.

⁷ W. Anseeuw, L. Alden, L. Cotula, M. Taylor, *Land Rights and the Rush for Land: Findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project*, IIED, CIRAD i ILC, styczeń 2012 r., str. 19, 24 i 25.

⁸ Termin „zawłaszczanie ziemi” jest używany w odniesieniu do zjawiska skupiania praw własności do ziem i związanych z nimi zasobów naturalnych, w szczególności wody, w rękach inwestorów krajowych lub zagranicznych, z bezpośrednimi skutkami dla praw człowieka, bezpieczeństwa żywnościowego i środowiska, streszczenie raportu EuropAfrica, *(Bio)fueling Injustice?*, 2011 r., str. 3.

⁹ FAO, *The State of Food Insecurity in the World*, Rome, 2010 r., str. 10.

¹⁰ EuropAfrica, *(Bio)fueling Injustice?*, 2011 r., str. 64.

CZY PRODUKCJA AGROPALIW W KRAJACH GLOBALNEJ PÓŁNOCY JEST LÉPSZA DLA GLOBALNEGO POŁUDNIA?

„Jeden z ważnych pośrednich skutków [wspierania produkcji agropaliw] był konsekwencją silnego wzrostu upraw kukurydzy na etanol w Stanach Zjednoczonych, do czego zachęcały olbrzymie dotacje przyznawane w ramach programu „Renewable Fuels Standard”. Na skutek przejścia wielu rolników amerykańskich z upraw soi na uprawy kukurydzy w latach 2006 i 2007 (produkcja kukurydzy wzrosła o 19%, a soi spadła o 15%) mieliśmy do czynienia z boomem na produkcję soi w Ameryce Południowej, zwłaszcza w Brazylii, Argentynie i Paragwaju. Tej ekspansji towarzyszyły poważne, negatywne konsekwencje, szczególnie w odniesieniu do własności ziemskiej (wysiedlanie wielu drobnych rolników, zwłaszcza w Paragwaju). (...) Widać więc, że import agropaliw z państw uprzemysłowionych (np. z USA) nie pomoże Europie zapobiec występowaniu negatywnych skutków w krajach rozwijających się (np. w Ameryce Łacińskiej). Masowy popyt na produkcję agropaliw, którego doświadcza światowe rolnictwo, ma konsekwencje odczuwalne na całym świecie.”

Źródło: Munting, op. cit., str. 35.

Zawłaszczanie ziemi przynosi zyski przede wszystkim wielkim krajowym lub zagranicznym przedsiębiorstwom, które uprawiają wielkoobszarowe monokultury. Zbyt często oznacza to wysiedlanie drobnych rolników rodzinnych z ich ziemi i pozbawianie ich dostępu do tak kluczowych zasobów jak woda. Tymczasem 75% z miliarda ludzi cierpiących głód na świecie to właśnie drobni rolnicy i ich rodziny, dla których ziemia jest głównym źródłem żywności i dochodów. Ponadto, zawłaszczanie ziemi, którego celem jest przede wszystkim produkcja na eksport, ma często miejsce w krajach, gdzie produkcja żywności jest niewystarczająca. A przecież priorytetem lokalnego rolnictwa powinno być wyżywienie ludności danego kraju. Zjawisko to stanowi zatem pogwałcenie prawa do żywności tych ludzi oraz pogłębia brak bezpieczeństwa żywnościowego na świecie.

KENIA: PALIWO KONTRA ROLNICY?

W 2009 roku, w przybrzeżnym regionie Malindi, rząd powierzył 50 tysięcy hektarów ziemi prywatnemu przedsiębiorstwu, które zamierzało wykarczować las Dakatcha o powierzchni 30 tysięcy hektarów i wykorzystywać ziemię lokalnych wspólnot do produkcji jatrofy. Według ActionAid Kenya, miałyby to wpływ na życie 20 tysięcy osób, które ostatecznie zostałyby przesiedlone. Wśród nich są liczni rolnicy, których uprawy żywią lokalną populację oraz członkowie miejscowej społeczności, Wa Sanya, którzy są łowcami-zbieraczami.

Projekt został przygotowany bez żadnych konsultacji społecznych przewidzianych w kenijskiej konstytucji. Według dokumentu upublicznionego przez władze pod naciskiem społeczeństwa obywatelskiego, ziemia miała być wydzierżawiona na 33 lata w cenie 2 euro za hektar firmie Kenya Jatropha Energy Limited. Przedsiębiorstwo to należy do Nuove Iniziative Industriali SRL, włoskiej firmy specjalizującej się w produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. W regionie Malindi planowała uprawiać jatrofę, z której olej miał służyć do produkcji agropaliw. Według upublicznionego dokumentu, 30% oleju wyprodukowanego w Kenii miało być eksportowane do Włoch, a 70% miało służyć zaspokajaniu krajowego zapotrzebowania na energię. Jednakże w deklaracjach dla włoskiej prasy firma ogłosiła, że jedynie 20% kenijskiej produkcji zostanie spożytkowane na miejscu, podczas gdy pozostałe 80% będzie eksportowane do Włoch. Dzięki mobilizacji społeczeństwa obywatelskiego w Kenii i w Europie, z projektu ostatecznie zrezygnowano.

Źródło: Pilny apel nr 339 Peuples Solidaires we współpracy z ActionAid, 2010 r.
www.peuples-solidaires.org/339-kenya-carburant-contre-paysan
 oraz
www.actionaid.org.uk/100621/blog.html?article=3715

AGROPALIWA A PRAWO DO ŻYWNOŚCI: DWÓJKA ZE SPRAWOWANIA!

Agropaliwa przyczyniają się do braku bezpieczeństwa żywnościowego na świecie, ponieważ są jednym z głównych czynników napędzających zjawisko zawłaszczania ziemi, a to jeszcze nie wszystko!

Rosnące ceny produktów rolnych

Agropaliwa przyczyniają się także do wzrostu cen żywności oraz ich niestabilności. Tymczasem w wielu krajach Globalnego Południa duża część społeczeństwa przeznaczając ponad 50% swoich dochodów na wyżywienie. Dotyczy to nawet drobnych rolników¹¹. Każda podwyżka cen żywności zagraża zatem prawu do żywności najuboższych grup społecznych.

O ile współodpowiedzialność agropaliw za rosnące ceny żywności jest powszechnie uznawana, rządy popierające produkcję i wykorzystywanie agropaliw twierdzą, że skala tego zjawiska jest mało znacząca. Pokazuje to poniższa tabela¹²:

© Chappatte - www.globecartoon.com/dessin

W odpowiedzi na tę sytuację raport z czerwca 2011 roku, zamówiony przez G20, a koordynowany przez FAO i OECD, zaleca wprost likwidację wszelkich dotacji do agropaliw oraz odejście od wiążących celów dotyczących ich produkcji i wykorzystywania¹³.

3 listopada 2011 roku koncerny Nestlé, PepsiCo i Unilever, także stojące w obliczu rosnących cen surowców rolnych, zwróciły się we wspólnym oświadczeniu do G20¹⁴ z takimi samymi postulatami...

Co więcej, te wyższe ceny rzadko bywają korzystne dla drobnych rolników, którzy, między innymi, stają wobec jednoczesnych podwyżek cen środków produkcji (np. nawozów).

PODMIOT	AGROPALIWA PRZYZYNIĄ SIĘ DO WZROSTU CEN ŻYWNOŚCI	SKALA ZJAWISKA
OECD ¹⁵	TAK	„polityki wspierające agropaliwa wywierają znaczący wpływ na światowe ceny produktów rolnych”
IMF ¹⁶	TAK	w 70% odpowiadają za podwyżki cen kukurydzy w 40% odpowiadają za podwyżki cen soi
IFPRI ¹⁷	TAK	w 30% odpowiadają za podwyżki cen zbóż
Badanie koordynowane przez FAO i OECD dla G20 ¹⁸	TAK	„znaczący czynnik” podwyżek cen żywności
Rząd USA	„mało znaczący wpływ”	2-3%
Komisja Europejska ¹⁹	„mało znaczący wpływ”	< 4%

ROSNAĆE CENY ZIEMI

Nie tylko ceny żywności rosną! Rozwój produkcji agropaliw i wynikający z niego popyt na ziemię uprawną przyczyniają się do drożenia ziemi. Utrudniają także dostęp do ziemi drobnym rolnikom, a tym samym zmniejszają ich zdolność do produkowania żywności dla siebie oraz w celach zarobkowych. Problem ten jest pogłębiany w sposób pośredni: „Popyt na agropaliwa skierował znaczną część kluczowych upraw do tego nowego sektora. Powoduje to podwyżki cen żywności, które z kolei popychają rządy i dużych inwestorów do szukania ziem rolnych w innych krajach w celu zapewnienia własnego bezpieczeństwa żywnościowego lub realizowania zyskowych inwestycji, co jeszcze bardziej zwiększa popyt na ziemię”²⁰.

© IRD - Jean-Pierre Montoroi

MEKSYK: „BEZ KUKURYDZY KRAJ ZGINIE!”

„Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu (NAFTA), który wszedł w życie czternaście lat temu, miał niszczycielski wpływ na rolnictwo w Meksyku. Amerykańskie (dotowane) towary zalały ten kraj i zrujnowały miliony drobnych rolników. (...) Pod wielkim transparentem „Sin maíz no hay país” („Bez kukurydzy kraj zginie”), (...) rolnicy manifestowali przeciwko całkowitej liberalizacji handlu produktami rolnymi, która została wprowadzona na początku 2008 roku. (...)”

Minister powinien uspokoić producentów, ale także konsumentów. Zaledwie rok wcześniej „kryzys tortillowy” (tortilla to podstawowy element diety miejscowej ludności), rozbudził na nowo debatę na temat zależności kraju od amerykańskiej kukurydzy. Ciągłe podwyżki cen tortilli przez cały rok 2006 (o 14%) doprowadziły w styczniu 2007 roku do rozległego kryzysu społecznego. O ile częściowo winna jest spekulacja – duże firmy umawiają się, aby podwyższać ceny – **coraz częstsze wykorzystywanie kukurydzy w Stanach Zjednoczonych do produkcji etanolu powoduje wzrost cen i zmniejsza podaż kukurydzy na użytek spożywczy.** A od wejścia w życie układu NAFTA, Meksyk stał się zależny od amerykańskiej produkcji tego zboża, która jest dotowana, a przez to tańsza. Ten masowy import doprowadził rolników do ruiny. Każda podwyżka cen tortilli grozi głodem milionom Meksykan. Dlatego też, na początku 2007 roku, marsze kobiet bębniących garnkami na ulicach Mexico City zmusiły rząd do importu z USA dodatkowych sześciuset tysięcy ton białej kukurydzy, stworzenia awaryjnego funduszu oraz narzucenia ceny maksymalnej.”

Źródło: Anne Vignat, „Dzień, w którym w Meksyku zabrakło tortilli”, *Le Monde Diplomatique*, marzec 2008 r.

¹¹ ActionAid, *Time to face the facts: Europe must revise its biofuels policies*, grudzień 2011 r., str. 2.

¹² Tabela jest uaktualnioną wersją zestawienia zawartego w M. Munting, op. cit., str. 36.

¹³ *Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy Responses*, zalecenie nr 6, str. 27, op. cit.

¹⁴ *Food and Beverage Companies' Joint Statement on Biofuels: G20 Governments Must Address Biofuels as a Cause of Food Crisis*.

¹⁵ OECD, *Economic Assessment of Biofuels Support Policies*, lipiec 2008 r.

¹⁶ Cytowany w Don Mitchell, *A Note on Rising Food Prices*, World Bank Development Prospect Group Working Paper, lipiec 2008 r.

¹⁷ Mark W. Rosegrant, *Biofuels and Grain Prices Impacts and Policy Responses*, IFPRI, maj 2008 r.

¹⁸ World Bank, UNCTAD, FAO, IFAD, IMF, IFPRI, OECD, WTO, WFP i UN-HLTF, *Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy Responses*, 2 czerwca 2011 r.

¹⁹ Publiczne deklaracje. Wewnętrznie jednak kontestowane. Uważa się, że agropaliwa są związane z „wysokim kosztem: kosztem ludzkim płaconym przez najuboższych konsumentów na całym świecie, którzy mogą stanąć w obliczu wyższych cen żywności lub jej niedoboru”, według dokumentu Komisji Europejskiej cytowanego przez agencję Reuters, 5 marca 2010 r.

²⁰ Munting, op. cit., str. 37.

ZIELONE PALIWO: AWARIA ŚRODOWISKA!

Agropaliwa tracą swój sens. Oficjalnie rozwijane były w celu ochrony środowiska, ale coraz częściej są uznawane za lek gorszy od choroby.

Agropaliwa: więcej emisji...

Choć polityka rozwoju agropaliw została opracowana w celu zredukowania emisji gazów cieplarnianych w sektorze transportowym, badania przeprowadzane obecnie pokazują, że ich stosowanie nie prowadzi do spadku emisji, lecz, wręcz przeciwnie, do ich wzrostu!

W rzeczywistości, jeśli wszystkie krajowe cele związane z rozwojem agropaliw zostaną faktycznie osiągnięte i jeśli uwzględnimy zjawisko „zmiany sposobu użytkowania gruntów”, IEEP szacuje, że w 2020 roku emisje będą większe od 80 do 168% niż w przypadku korzystania z paliw kopalnych²¹.

Wspomniana zmiana użytkowania gruntów może być bezpośrednia (np. karczowanie lasu pod uprawę trzciny cukrowej) lub pośrednia (np. sadzenie palmy olejowej na ziemiach, gdzie uprzednio produkowano żywność i w konsekwencji przenoszenie upraw spożywczych na inne tereny uzyskane po wycięciu lasów tropikalnych).

...i niszczenie środowiska

Podczas gdy zmiana sposobu użytkowania ziemi prowadzi do niszczenia lasów i bioróżnorodności, sposób, w jaki produkuje się agropaliwa (monokultury, wielkie plantacje), także przyczynia się do degradacji środowiska: „*olbrzymie zużycie wody i energii, znaczące wykorzystanie chemicznych środków produkcji (wśród nich takich, które rozkładają się dłużej niż 100 lat oraz takich, których stosowanie zostało zabronione w Europie i w Stanach Zjednoczonych, ale które są przez te kraje nadal eksportowane) oraz GMO (71% soi w Brazylii), które prowadzi w rzeczywistości do zwiększonego użycia pestycydów. W krajach z mało restrykcyjnym i/lub nieprzestrzeganiem prawem środowiskowym przemysłowe procesy przetwórcze także w wielu przypadkach bardzo silnie zatrują środowisko*”²².

© IRD - Bernard Osés

PRAWDZIWE MOTYWY

EurActiv, internetowy dziennik poświęcony polityce europejskiej, podaje, że „*początkowy cel UE w odniesieniu do agropaliw został ustalony w równym stopniu jako odpowiedź na problemy środowiskowe, jak i ze względów komercyjnych i politycznych*”. Kilka grup lobbujących było szczególnie aktywnych, w tym europejscy producenci cukru. Ci ostatni ucierpieli na skutek reformy Wspólnej Polityki Rolnej w 2006 roku, która zmniejszyła gwarantowaną cenę cukru o 36% i otworzyła europejski rynek cukru na światową konkurencję. Utworzenie gwarantowanego rynku dla agropaliw na bazie etanolu produkowanego z cukru (zwłaszcza z buraków cukrowych) stanowiło dla nich pewną formę rekompensaty. Jednak w ostatecznym rozrachunku europejscy producenci cukru skorzystali z unijnej polityki agropaliwowej o wiele mniej niż producenci surowców używanych do wytwarzania biodiesla (szczególnie rzepaku).

Źródło: EurActiv, *La durabilité des biocarburants remise en question par un rapport*, 12.04.2012 r.
www.euractiv.fr/durabilite-biocarburants-remise-question-rapport-article

²¹ Institute for European Environmental Policy, op. cit.

²² Munting, op. cit., str. 23.

POSZANOWANIE PRAWA DO ŻYWNOŚCI: OBOWIĄZEK UNII EUROPEJSKIEJ

Zgodnie z traktatem lizbońskim, europejska dyrektywa w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (RED)

powinna być spójna z rozwojem krajów globalnego Południa. Artykuł 208 traktatu stanowi, że: „Głównym celem polityki Unii w (...) dziedzinie [współpracy na rzecz rozwoju] jest zmniejszenie, a docelowo likwidacja, ubóstwa. Przy realizacji polityk, które mogłyby mieć wpływ na kraje rozwijające się, Unia bierze pod uwagę cele współpracy na rzecz rozwoju”. Dyrektywa RED jest jedną z takich polityk.

18 maja 2010 roku także Parlament Europejski podkreślił wagę spójności polityki na rzecz rozwoju (ang. Policy Coherence for Development – PCD), w tym polityki energetycznej, przyjmując ważną rezolucję²³ i wyznaczając sprawozdawczyń ds. PCD.

Pomimo że rzadko łączy się bezpośrednio te dwie sprawy, spójność polityki na rzecz rozwoju powinna być uznawana za jeden ze sposobów, za pomocą których UE może lepiej respektować prawa człowieka. Prawa człowieka to międzynarodowe normy, których wartość prawna jest wyższa od innych przepisów prawa, w tym dyrektywy RED. Dotyczy to także prawa do żywności, które zostało zdefiniowane następująco: „Prawo do odpowiedniego pożywienia jest realizowane w sytuacji, gdy każdy mężczyzna, każda kobieta i każde dziecko, sami bądź we wspólnocie z innymi, mają w każdym momencie fizyczny i ekonomiczny dostęp do odpowiedniej ilości żywności lub do środków pozwalających na jej pozyskanie”²⁴.

Państwa mają obowiązek zagwarantować to prawo osobom znajdującym się na ich terytorium, ale to nie wszystko. Mają także zobowiązania zewnętrzne w stosunku do ludności krajów trzecich, których dostęp do żywności może zostać ograniczony wskutek prowadzonych przez nie polityk. Zobowiązania te narzucają na UE konieczność zapewnienia, aby jej polityka energetyczna nie wpływała negatywnie na prawo do żywności krajów Globalnego Południa i, w miarę możliwości, wręcz pomagała w ochronie tego prawa, zgodnie z celami współpracy rozwojowej²⁵. Jednak, jak widzieliśmy na poprzednich stronach, UE i jej państwa członkowskie naruszają to prawo, ponieważ dyrektywa RED przyczynia się do wywłaszczania drobnych rolników rodzinnych z zajmowanych przez nich ziem i sprzyja podwyżkom cen żywności.

Dyrektywa RED pozostaje także w sprzeczności z zaangażowaniem UE w zapewnienie światowego bezpieczeństwa żywnościowego. Unijna strategia w tym zakresie wskazuje, iż „istnieją dowody na to, że inwestycje w sektorze drobnej produkcji rolnej przynoszą najlepsze wyniki pod względem ograniczania ubóstwa i wzrostu. (...) Dominuje produkcja rolna na niewielką skalę: ok. 85% rolników w krajach rozwijających się uprawia poniżej 2 ha gruntów. Drobne gospodarstwa rolne zajmujące się równocześnie uprawą i hodowlą produkują około połowę całej światowej żywności. Dlatego wsparcie UE powinno koncentrować się na zrównoważonej produkcji żywności na drobnej skali w celu wzmocnienia dostępności żywności w krajach rozwijających się”²⁶. Jest to dokładne przeciwieństwo modelu rolnictwa promowanego przez dyrektywę RED. W ten sposób europejska polityka energetyczna zabiera jedną ręką to, co europejska polityka współpracy rozwojowej daje drugą. Stanowi to całkowite zaprzeczenie obowiązku spójności polityki na rzecz rozwoju, który został zapisany w art. 208 traktatu lizbońskiego.

²³ Sprawozdanie w sprawie spójności polityki UE na rzecz rozwoju i koncepcji rozszerzonej oficjalnej pomocy rozwojowej, maj 2010 r. www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2010-0140+0+DOC+PDF+V0//PL

²⁴ Uwaga ogólna nr 12 do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, 1999, § 6.

²⁵ Uwaga ogólna nr 12, § 36: Państwa „powinny podjąć kroki w celu zagwarantowania poszanowania prawa do żywności w innych krajach, ochrony tego prawa, ułatwienia dostępu do żywności oraz zapewnienia niezbędnej pomocy w razie potrzeby”.

²⁶ Unijne zasady ramowe dotyczące wsparcia krajów rozwijających się w zakresie wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, str. 3-4. www.ec.europa.eu/development/icenter/repository/COMM_PDF_COM_2010_0127_F_PL_COMMUNICATION.pdf

© CFSI - S. Arndt

Prawo do żywności: co przewiduje dyrektywa RED?

Nieliczne wiążące kryteria dotyczą jedynie ochrony środowiska. I tak, wykorzystanie agropaliw, otrzymujących publiczne i finansowe wsparcie, powinno ograniczać emisję gazów cieplarnianych przynajmniej o 35% (od 2017 roku przynajmniej o 50%) w porównaniu do emisji z paliw kopalnych w 2020 roku. Jednakże emisje gazów cieplarnianych pochodzące z pośredniej zmiany sposobu użytkowania ziemi (ang. Indirect Land Use Change – ILUC) (zob. str. 8) nie są brane pod uwagę w kryteriach zrównoważonego rozwoju, co stanowi istotny brak, gdyż emisje te nie są przez to uwzględniane w obliczeniach. Wobec nalegań ze strony Parlamentu Europejskiego przy okazji przyjmowania dyrektywy RED, Komisja została zobowiązana do opublikowania przed końcem 2010 roku propozycji odpowiedzi na kwestię wpływu zmiany sposobu użytkowania ziem²⁷. W pierwszej połowie 2012 roku ogłoszenie tego dokumentu jest nadal uniemożliwiane przez ciągłe konflikty pomiędzy dyrekcją generalną Komisji zajmującą się energią, a tą, w której kompetencjach leżą zagadnienia klimatyczne²⁸.

W bardzo niewielkim stopniu bierze się pod uwagę oddziaływanie dyrektywy RED na rozwój i prawo do żywności mieszkańców państw trzecich. Komisja musi jednak co 2 lata przedstawiać Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Europejskiej sprawozdanie dotyczące, w szczególności, wpływu dyrektywy na ceny żywności i dostęp do ziemi. Pierwsze tego rodzaju sprawozdanie spodziewane jest do końca 2012 roku. Przewidziane jest, że „Komisja w odpowiednich przypadkach proponuje działania naprawcze, zwłaszcza gdy występują czynniki świadczące o tym, że produkcja biopaliw ma znaczny wpływ na ceny żywności”²⁹. Rok 2014, w którym zostanie dokonany przegląd dyrektywy, to kolejny ważny termin.

Procesy te, jeśli zostaną odpowiednio przeprowadzone, mogą być przydatne. Godnym pożałowania pozostaje jednak fakt, że nie przeprowadzono żadnej poważnej oceny oddziaływania dyrektywy RED na prawa człowieka i rozwój przed jej przyjęciem. Wydaje się, że UE przyjęła rolę strażaka-podpalacza!

²⁷ www.rac-f.org/IMG/pdf/synthese-CASI_biocarburant.pdf

²⁸ EurActiv, op. cit.

²⁹ Art. 17, §7. www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0016:0062:PL:PDF

10 PROPOZYCJI NA RZECZ EUROPEJSKIEJ POLITYKI ENERGETYCZNEJ SZANUJĄCEJ PRAWA MIESZKAŃCÓW GLOBALNEGO POŁUDNIA

ODNOŚNIE DYREKTYWY W SPRAWIE PROMOWANIA STOSOWANIA ENERGII ZE ŹRÓDEŁ ODNAWIALNYCH (RED)

1. ANULOWAĆ CEL PRZEWIDUJĄCY 10% UDZIAŁ AGROPALIW W OGÓLNYM ZUŻYCIU BENZYNY I OLEJU NAPĘDOWEGO W TRANSPORCIE.
2. ZLIKWIDOWAĆ WSZELKIE WSPARCIE DLA PRZEMYSŁOWYCH AGROPALIW PIERWSZEJ GENERACJI, NIEZALEŻNIE CZY CHODZI O DOTACJE, CZY ULGI PODATKOWE.
3. INWESTOWAĆ W AMBITNĄ POLITYKĘ ENERGOOSZCZĘDNOŚCI I POPRAWY EFEKTYWNOŚCI ENERGETYCZNEJ.
4. DZIAŁAĆ W RAMACH WSZYSTKICH ODPOWIEDNICH INSTYTUCJI MIĘDZYNARODOWYCH W CELU ANULOWANIA WSZYSTKICH WIĄŻĄCYCH CELÓW DOTYCZĄCYCH PRODUKCJI I WYKORZYSTYWANIA PRZEMYSŁOWYCH AGROPALIW PIERWSZEJ GENERACJI ORAZ WSZELKICH FORM ICH WSPIERANIA.
5. WSPIERAĆ I ROZWIJAĆ BADANIA NAD AGROPALIWAMI DRUGIEJ I TRZECIEJ GENERACJI ORAZ PROMOWAĆ TE Z NICH, KTÓRE MAJĄ PRAWDZIWIE POZYTYWNY WPŁYW NA ŚRODOWISKO, ROZWÓJ NAJUBOŻSZYCH SPOŁECZNOŚCI I REALIZACJĘ PRAW CZŁOWIEKA.

ODNOŚNIE SPÓJNOŚCI POLITYKI NA RZECZ ROZWOJU (PCD)

ZAPEWNIENIE SPÓJNOŚCI DYREKTYWY RED Z ROZWOJEM, PODOBNIIE JAK I INNYCH POLITYK EUROPEJSKICH, OZNACZA KONIECZNOŚĆ WZMOCNIENIA MECHANIZMÓW I INSTRUMENTÓW UE DOTYCZĄCYCH PCD.

6. UCZYNIĆ ZE SPÓJNOŚCI POLITYKI NA RZECZ ROZWOJU NARZĘDZIE UE DO SKUTECZNIEJSZEGO ZAPEWNIANIA, ŻE JEJ WSZYSTKIE POLITYKI RESPEKTUJĄ PRAWA CZŁOWIEKA, A W SZCZEGÓLNOŚCI JEJ ZOBOWIĄZANIA W TYM ZAKRESIE WOBEC LUDNOŚCI KRAJÓW TRZECICH (ZOB. STR. 9).
7. DOKONYWAĆ SYSTEMATYCZNYCH OCEN ODDZIAŁYWANIA NA PRAWA CZŁOWIEKA I ROZWÓJ POLITYK MOGĄCYCH WPŁYWAĆ NA INTERESY KRAJÓW GLOBALNEGO POŁUDNIA PRZED ICH PRZYJĘCIEM ORAZ W RAMACH MONITORINGU ICH WDRAŻANIA.
8. UTWORZYĆ SYSTEM SKŁADANIA SKARG DLA TYCH, KTÓRZY UZNAJĄ, ŻE ICH PRAWA ZOSTAŁY NARUSZONE PRZEZ POLITYKĘ EUROPEJSKĄ (UTWORZENIE PUNKTU KONTAKTOWEGO DS. PCD W DELEGATURACH UE, POWOŁANIE SPECJALNEGO MEDIATORA DS. PCD ODPOWIEDZIALNEGO ZA ZAJMOWANIE SIĘ SKARGAMI ITP.).
9. DZIAŁAĆ W RAMACH WSZYSTKICH ODPOWIEDNICH INSTYTUCJI MIĘDZYNARODOWYCH W CELU PROMOWANIA SPÓJNOŚCI POLITYKI NA RZECZ ROZWOJU, TAK BY PAŃSTWA LEPIJ WYPEŁNIAŁY SVOJE ZOBOWIĄZANIA DOTYCZĄCE POSZANOWANIA PRAW CZŁOWIEKA TAKŻE POZA WŁASNYMI GRANICAMI.
10. ANGAŻOWAĆ SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE, A ZWŁASZCZA ORGANIZACJE ROLNICZE W KRAJACH GLOBALNEGO POŁUDNIA, W GŁÓWNE ETAPY TEGO PROCESU.

WSPÓLNE ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE AKP³⁰-UE:

WZMOCNIĆ JEGO ROLĘ ODNOŚNIE SPÓJNOŚCI POLITYKI NA RZECZ ROZWOJU

Artykuł 12 Porozumienia z Kotonu przewiduje informowanie oraz konsultacje z państwami AKP, „gdy Wspólnota zamierza (...) przyjąć środki godzące w interesy państw AKP”. Zachęcenie przez Parlament Europejski³¹, proponujemy, aby Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne AKP-UE wyznaczyło dwóch stałych współsprawozdawców do spraw spójności polityki na rzecz rozwoju (jeden z państw AKP i jeden z UE). Dbaliby oni o spójność polityk europejskich i państw AKP z celami rozwojowymi, promowaliby na forum Wspólnego Zgromadzenia Parlamentarnego debaty i stanowiska dotyczące tych tematów, publikowaliby co dwa lata raport uwzględniający zwłaszcza kwestię wdrażania postanowień art. 12 Porozumienia z Kotonu oraz rozpatrywaliby ewentualne skargi ze strony ofiar niespójności.

³⁰ Kraje Afryki, Karaibów i Pacyfiku

³¹ Sprawozdanie w sprawie spójności polityki UE na rzecz rozwoju i koncepcji rozszerzonej oficjalnej pomocy rozwojowej, maj 2010 r., § 83. www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2010-0140+0+DOC+PDF+V0//PL

KAMPAKIA WYŻYWIĆ ŚWIAT

Zadaniem kampanii WYŻYWIĆ ŚWIAT/ALIMENTERRE na rzecz suwerenności żywnościowej i zrównoważonego rolnictwa jest podnoszenie świadomości decydentów politycznych i europejskiej opinii publicznej na temat przyczyn głodu w świecie oraz sposobów walki z nim. W latach 2010-2012 naszym głównym celem jest promowanie polityk i zachowań społecznych spójnych z prawem do żywności mieszkańców krajów Globalnego Południa.

Kampania koordynowana jest przez Francuski Komitet na rzecz Solidarności Międzynarodowej (Comité français pour la solidarité internationale – CFSI) w partnerstwie z Polskim Klubem Ekologicznym – Koło Miejskie w Gliwicach (PKE) i Polską Zieloną Siecią (PZS).

Stowarzyszone z nami są również: Polska Akcja Humanitarna (PAH), europejska sieć EUROSTEP, Evert Vermeer Stichting (Holandia), COSPE i Terra Nuova (Włochy), Germanwatch (Niemcy), SOS Faim (Belgia i Luksemburg).

Kontakt

**Polski Klub Ekologiczny
Koło Miejskie w Gliwicach**
ul. Ziemowita 1
44-100 Gliwice
tel./fax 32 231 85 91
biuro@pkegliwice.pl
www.pkegliwice.pl

**Związek Stowarzyszeń
Polska Zielona Sieć**
ul. Sławkowska 12, II p.,
31-014 Kraków
tel./fax 12 431 28 08
wyzywic.swiat@zielonasiec.pl
www.zielonasiec.pl
www.globalnepoludnie.pl/wyzywic-swiat

ISBN: 978-83-62403-07-3

Wydrukowano w maju 2012. Koncepcja: CFSI. Redakcja: Pascal Erard. Tłumaczenie: Natalia Kreczmar. Autorzy zdjęć na okładce: JM Rodrigo/B. Guay/L. Bradley/B. Tallet (IRD). Dystrybucja: PZS i PKE. Publikacja została wydrukowana na papierze ekologicznym pochodzącym w 100% z recyklingu.

Dokument został zrealizowany przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej i Francuskiej Agencji Rozwoju (AFD). Za jego treść pełną odpowiedzialność ponoszą CFSI, PKE oraz PZS i w żadnym stopniu nie może on być postrzegany jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej lub AFD.

Partnerzy

**Comité Français pour
la Solidarité Internationale**
www.cfsi.asso.fr

Eesti People to People
www.ptpest.ee

**Evert Vermeer Foundation
Fair Politics**
www.fairpolitics.eu

**Prague Global Policy Institute –
Glopolis**
www.glopolis.org

Sloga, Slovenian NGO Platform
www.sloga-platform.org

Vredeseilanden
www.vredeseilanden.be

Współpraca

**Conseil National de Concertation et
de Coopération des Ruraux – Senegal**

**Confédération Nationale des
Organisations Paysannes de Guinée**

**Coordination Nationale des
Organisations Paysannes du Mali**

**Coordination Nationale de la
Plate-Forme Paysanne du Niger**

Confédération Paysanne du Faso

**Coordination Togolaise des
Organisations Paysannes et
de Producteurs Agricoles**

**Plateforme Nationale des
Organisations Paysannes et de
Producteurs Agricoles du Bénin**

www.ropna.info